

Sokol stěhovavý

(*Falco peregrinus*) je kosmopolitně rozšířený sokolovitý dravec. Samice je výrazně větší než samec a

může dosahovat až velikosti havrana. Má dlouhá špičatá křídla a krátký ocas, který se ke konci zužuje. Na zbarvení je nejnápadnější charakteristický tmavý „vous“ na bílé tváři. Jeho kořisti jsou převážně ptáci do velikosti kachny. Druh má množství popsanych poddruhů, ale ne všechny jsou uznávány. Různé prameny uvádí 15 – 17, někdy dokonce i 19 poddruhů.

Popis

Rozpětí křídel sokola stěhovavého je 85 - 115 cm, délka těla 35 – 50 cm. Samci váží od 500 g do 750 g, samice jsou výrazně větší a váží 910 až 1500 g. Velikost je variabilní stejně jako zbarvení, podle toho o jaký poddruh se jedná. Severnější druhy jsou větší, jižní druhy jsou drobnější.

Zbarvení sokolů je velmi variabilní. Čím severnější populace, tím je celkové zbarvení světlejší, naopak v tropech může zbarvení hlavy a zad být až černé. Následující popis tedy platí hlavně pro poddruh sokol stěhovavý eurosibiřský (*F. p. peregrinus*), který se vyskytuje v České republice. Dospělý pták má tmavě šedý až šedočerný hřbet a bílou spodinu s kapkovitými skvrnami na hrdle přecházejícími v příčné vlnky na břicho. Samice může mít spodinu těla nahnědlou. Ruční letky jsou černohnědé, špičky křídel černé, ocas šedohnědý, s příčnými skvrnami. Konec ocasu je bíle olemován. Na bělavou tvář zasahuje tmavá šedočerná barva z temene a tvoří nápadný, charakteristický vous. Světlejší severní populace mají i tento vous užší a méně výrazný. Mladí ptáci mají hřbet spíše šedohnědý s bělavými nebo nažloutlými lemy per. Ocas mají tmavohnědý se světlými příčnými pruhy. Spodinu těla mají výrazně podélně skvrnitou.

Potrava

Sokoli létají rychlým máváním křídel, plachtí jen na krátkých úsecích. Loví téměř výhradně ptáky za letu. Jeho styl lovu není příliš vhodný pro pozemní kořist, proto se k lovu drobných savců uchyluje výjimečně a ptáky na zemi se pokouší donutit vzlétnout. Vrhá se z velké výšky na kořist pod sebou a na kořist útočí svými pařáty. Při střemhlavém letu dosahuje až 300 km/h. Náráz v této rychlosti by byl nebezpečný i pro něj a proto se snaží trefit spíše křídlo, než přímo tělo kořisti. Ze stejného důvodu nemůže zaútočit na hejno a některé druhy drobných ptáků se proto na obranu před sokolem shlukují do hejna. Kořist většinou po útoku klesne k zemi, kde ji sokol usmrtí klovnutím, pokud pád přežila.

Nejčastější kořisti sokola stěhovavého bývají: holubi, hrdličky, špačci, různé druhy drozdů, koroptve, různé druhy kachen, racci, ale i drobnější ptáci jako rorýsi, vlaštovky či pěnkavy. Troufne si i na havrany a vrány. Ze savců jsou častí netopýři, ale i králíci, sysli a veverky.

Rozmnožování

Sokoli pohlavně dospívají ve dvou až třech letech. Před hnízděním předvádí akrobatické zásunbní lety. V přírodě hnízdí převážně na skalních stěnách, pokud nemají k dispozici skály, zahnízdí i ve starém hnízdě jiného druhu. Sám hnízdo nestaví, ani neupravuje, na skále mnohdy hnízdí přímo na holém podkladu. Byla zaznamenána i hnízda na zemi. Oblíbil si lidské stavby a často hnízdí ve zříceninách hradů nebo na různých věžích. Přesto na rozdíl od poštolky nehnízdí příliš často ve velkých městech. Na svá hnízda se pravidelně vracejí, nebo hnízdí aspoň poblíž starého místa.

Ve střední Evropě snáší samice nejčastěji na konci března či začátku dubna 3-4 vejce. Sedí na nich cca 29-30 dní samice občas ji střídá samec. Samice si buď potravu sama uloví, když ji samec vystřídá v sezení, nebo jí samec nosí kořist na hnízdo. Po vylíhnutí se o mláďata na hnízdě stará cca 14 dní jen samice, samec přináší kořist, po té se střídají. Mláďata opouští hnízdo po 35 až 42 dnech, ale rodiče je nadále krmí ještě aspoň dva měsíce.

Rozšíření

Sokol stěhovavý má kosmopolitní rozšíření. Přirozeně se nevyskytuje pouze v Antarktidě, částech jižní Ameriky, na Novém Zélandu a Islandu. V současné době je však jeho rozšíření menší, protože na mnoha místech, převážně v rozvinutých industrializovaných oblastech, sokol vyhynul. Toto je vidět i na mapce rozšíření poddruhů, kde jsou tyto oblasti vyznačeny. Velký podíl na úbytku sokola stěhovavého mělo používání pesticidů, které se přes potravní řetězec dostávaly do těla dravců. Většina těchto přípravků (například DDT) je dnes zakázána a do některých oblastí, kde vyhynul, se sokol pomalu vrací.

Před rokem 1950 byla populace sokolů v tehdejší Československu poměrně silná. Jeho rozšíření bylo limitováno pouze výskytem vhodných hnízdišť. Pak ale došlo k prudkému úbytku z důvodu již zmíněného nadměrného používání pesticidů a v 70. letech 20. století nebylo při ornitologickém mapování zaznamenáno žádné hnízdění. Tento stav přetrvával až do let osmdesátých, kdy se začaly objevovat pokusy o zahnízdění. V letech 2001-2003 byl počet hnízdících sokolů v České republice odhadnut na 20-25 párů. V mnoha případech jde o jedince pocházející z Německa či Rakouska.